

PROCHÁZKA PRVNÍ

Tak jsem zde sám na zemi, nemaje již bratra, bližního, přítele, společnosti, jen sebe sama. Nejdružnější a nejpřívětivější ze smrtelníků byl od nich vyštván jednomyslným souhlasem. Zkoušeli v rafinovanosti své zloby, která muka jsou mé citlivé duši asi nejkrutější, a převali násilně všechna pouta, která mne vážala k nim. Byl bych miloval lidi i proti vůli jich samých: mohli se odciziti mé lásce jen tím, že přestali jimi býti. Tak tedy jsou mi konečně cizí, neznámí, ničím, poněvadž tomu chtěli! Než, čím jsem já sám, odtržen byv od nich a ode všeho? To zbývá mi ještě vyzkoumati. Na neštěstí toto zkoumání musí předcházeti pohled na mé postavení: toť myšlenka, kterou nutně musím projíti, abych dostal se od nich k sobě.

Již patnáct let a více, co jsem v tomto zvláštním postavení, zdá se mi ještě snem. Myslím si stále, že mučí mne můra, že spím špatným spánkem a že se probudím s velikou úlevou ve své muce, ocitaje se opět mezi přáteli. Ano, možná, učinil jsem jistě, aniž jsem si toho všiml, skok z bdění do spánku nebo spíše ze života do smrti. Puzen jsa, nevím jak, řádem věcí, uviděl jsem, jak vrhám se střemhlav v nepochopitelný chaos, z něhož naprosto ničeho nepozoruji; a čím více myslím na své nynější rozpoložení, tím méně mohu pochopiti, kde jsem.

Ah! Jak bych byl mohl předvídati osud, který mne očekává? Jak mohu mu porozuměti ještě dnes, kdy jsem mu vydán? Mohl jsem se při svých zdravých smyslech domnívati, že já, týž člověk, kterým jsem

byl, týž, kterým jsem dosud, někdy budu považován, budu pokládán bez nejmenší pochybnosti za netvora, traviče, vraha; že stanu se postrachem pokolení lidského, terčem lůzy; že jediným pozdravem, který mi mimojducí vzdají, bude, že plivnou po mně, že celá generace bude se jednomyslně kochat tím, že me za živa pohřbí? Když nastal tento zvláštní obrat, byv jím překvapen znenadáni, byl jsem s počátku ohromen. Mé rozčilení, mé rozhořčení, které přivedlo mne v šílenství, potřebovalo dobrých deset let, aby se uklidnilo; a za tu dobu, klesav z bludu do bludu, z chyby do chyby, z pošetilosti do pošetilosti, skýtal jsem svými neprozřetelnostmi strůjcům svého osudu tolik zbraní, kterých oni obratně použili, aby jej neodvratně upevnili.

Vzpíral jsem se dlouho stejně vášnivě jako marně. Bez zchytralosti, bez umělosti, bez přetvářky, bez obezřetnosti, přímo, otevřeně, netrpělivě, prchlivě se bije stále jsem se jen více zaplétal a odhaloval jsem své slabosti, kterých oni neopomenuli využití. Cítě konečně, že všechna má úsilí jsou marna, a muče se zcela zbytečně, podjal jsem se jediné věci, která mi ještě zbývala — totiž podrobiti se svému osudu, nevzpíraje se již nutnosti. Našel jsem v této odevzdanosti odškodnění za všechny své boly, v uklidnění, které mi zjednává a které nemohlo se přidružití k ustavičné námaze odporu stejně krušného jako neplodného.

Jiná věc přispěla k tomuto uklidnění. Při všech rafinovanostech své nenávisti moji pronásledovatelé opomenuli jedné, na kterou zapomněli pro svou rozvášněnost; totiž stupňovati tolik její účinky, aby mohly bez ustání udržovati a obnovovati mé žaly, zasazující mi stále nějakou novou ránu. Kdyby byli bývali tak obratní, že by mi byli ponechali jakýsi svit

naděje, zadrželi by mne tím. Mohli by si ze mne udělati nějakou klamnou nadějí svou hříčku a raniti mne potom mukou stále obnovovanou mým zklamaným očekáváním. Ale již předem vyčerpali všechny své zdroje; nenechávajíce pro mne nic, zbavili sebe samy všeho. Utrhačství, pokoření, výsměch, potupa, jimiž mne zahrnovali, nemohou již býti zveličeny, jako spíše zmírněny; stejně jest nám nemožno, jim je stížiti, mně se jim podrobiti. Tolik snažili se dovršiti míru mé bídy, že všechna moc lidská, podporována všemi úskoky pekel, nemohla by k ní již nic přidati. Ba i tělesná bolest, místo aby zmnožila mé útrapy, rozptýlila by se v nich. Vynucujíc ze mne náрек, ušetřila by mne snad sténání a rozervanost mého těla přehlušila by rozervanost mého srdce.

Čeho ještě mám se obávati od nich, kdyžť vše jest hotovo? Nemohouce již zhoršiti mého stavu, nejsou s to, aby naplnili mne nepokojem. Neklid a děs jsou zla, jichž mne na věky zbavili: jest to vždy úleva. Zla fysická mají nade mnou málo moci; rád trpím ta, která zakouším, nikoliv však těch, jichž se obávám. Má vyděšená obrazotvornost je kombinuje, stále obrací, rozšiřuje a rozmnožuje. Očekávání jich mučí mne stokrát více než jich přítomnost a hrozba jest mi strašnější než rána. Jakmile se dostaví, událost odnímajíc jim vše, co měla pomyslného, převádí je v jejich pravou hodnotu. Shledávám je pak mnohem nepatrnějšími, než jsem si je představoval; ba i uprostřed své útrapy cítím přece polehčení. V tomto stavu, prostém vši nové obavy a zbavením neklidu naděje, dostačí jen zvyk, aby mi učinil den ode dne snesitelnější situaci, již nic nemůže zhoršiti; a když postupně trváním cit se otupí, nemají již prostředkův oživiti jej znovu. Takové dobro prokázali mi moji pronásledovatelé vyčerpávajíc bez

míry všechny šípy své rozvášněnosti. Zbavili se vši vlády nade mnou a budoucně mohu se jim vysmívati.

Nejsou tomu ještě dva měsíce, co plný klid usídlil se v mém srdci. Již dávno jsem se ničeho neobával, ale doufal jsem ještě; a tato naděje, brzy konejší, brzy zklamaná, byla zápasem, kterým tisíce různých vášní mnou stále zmítaly. Událost stejně truchlá jako nepředvídaná konečně vyhladila z mého srdce tento slabý paprsek naděje a ukázala mi můj osud vezdejší na vždy ustálený. Od té doby oddal jsem se úplně odevzdanosti a našel opět mír.

Jakmile počal jsem tušiti úklady v celé jich velikosti, na vždy vzdal jsem se myšlenky, že za svého života převedu veřejnost ke svému mínění, a dokonce i tento návrat, nemoha býti vzájemný, byl by mi v budoucnosti velmi neprospěšný. Nadarmo by se lidé vraceli ke mně, nenašli by mne už. Při opovržení, které ve mně vzbuzovali, styk s nimi byl by pro mne bezvýznamný, ba byl by mi na obtíž, a jsem stokrát šťastnější ve své samotě nežli bych mohl býti žije s nimi. Vyrvali z mého srdce všechny půvaby společnosti. V mém věku nemohly by již podruhé v něm vzklíčiti; jest příliš pozdě. Ať mi příště činí dobře nebo zle, jest mi vše lhostejno od nich; a ať dělají cokoli, moji vrstevníci nebudou nikdy pro mne ničím.

Než spoléhal jsem ještě na budoucnost a doufal jsem, že lepší generace, zkoumajíc lépe i soudy vynesené touto generací o mně i její chování ke mně, odhalí snadno úskoky těch, kdož ji řídí, a mne uzří konečně takovým, jakým jsem. Tato naděje přiměla mne napsati *Rozmluvy* a vnukla mi tisíce pošetilých pokusův, abych je předal potomstvu. Tato naděje, ač vzdálená, udržovala mou duši v témže neklidu, jako když hledal jsem mezi současníky spravedlivé srdce; a

mé naděje, třebaže jsem je vrhal v dáli, činily mne stejně hříčkou dnešních lidí. Rekl jsem ve svých *Rozmluvách*, na čem zakládám tato očekávání. Mýlil jsem se. Pociťil jsem to naštěstí dosti včas, abych mohl ještě naléztí před svou poslední hodinkou mezidobí plného klidu a naprostého odpočinku. Toto mezidobí počalo se v době, o níž mluvím, a mám proč věřiti, že nebude již přerušeno.

Mine velmi málo dní, aby nové úvahy neutvrdily mne, v jakém jsem byl bludu, spoléhaje na návrat veřejnosti i v jiném věku, ježto jest vedena, co se mne týče vůdci, kteří se bez ustání obnovují ve sborech, které mne nemohly snést. Jednotlivci umírají, ale neumírají kolektivní sbory. Tytéž vášně opakují se v nich a jejich planoucí nenávisť nesmrtelná jako démon, který ji vnuká, je stále stejně činná. Až umrou všichni jednotlivci mně nepřátelští, budou ještě žíti lékaři, kazatelé; a kdybych měl za pronásledovatele jen tyto dva sbory, musím býti jist, že nenechají na pokoji mé památky po mé smrti, jako nenechávají na pokoji za mého života mé osoby. Časem snad mohli by se upokojiti lékaři, které jsem opravdu urazil, ale kazatelé, které jsem miloval, které jsem ctil, v něž skládal jsem všechnu svou důvěru a kterých jsem nikdy neurazil; kazatelé, církevníci a polomniši budou na vždy nesmiřitelní; jejich vlastní nespravedlnost způsobuje můj zločin, kterého mi jejich samolibost nikdy neodpustí; a veřejnost, jejíž rozvášněnost budou stále usilovati udržovat a rozdmýchovat, neuklidní se více než oni.

Vše na zemi jest již pro mne skončeno. Nelze již ani mně škoditi ani prospívati. Nezbyvá mi již nic, več bych doufal nebo čeho bych se obával na tomto světě, a proto jsem zde kliden uprostřed propasti, ubohý

nešťastný smrtelník, ale bezcitný jako Bůh sám.

Vše, co jest mi vnější, jest mi napříště cizí. Nemám již na tomto světě ani bližního ni sobě podobných ni bratří. Jsem na zemi jakoby na cizí planetě, na kterou bych spadl s té, na níž jsem obýval. Poznám-li kolem sebe něco, jsou to vždy jen věci, jež drásají a zarmucují mé srdce, a nemohu vrhnouti pohledu na to, co se mne dotýká a obklopuje, abych v tom nenašel vždy nějaké příčiny k opovržení, jež mne rozhořčuje, nebo k bolu, který mne rmoutí. vzdalme tedy ze svého ducha všechny strastné věci, kterými bych se obíral stejně bolestně jako marně. Jsa sám a sám pro zbytek svého života, kdyžtě nacházím toliko v sobě útěchu, naději a mír, mohu a chci se obíratí jen sebou samým. V tomto stavu ujímám se pokračování přísného a upřímného zpytování, které jsem kdysi nazval *Konfese*. Věnuji poslední své dny studiu sebe sama a tomu, abych již předem uchystal počet, který brzy vydám sám o sobě. Oddejme se zcela slasti rozmluvy s mou duší, ježto ona jest jediná, jíž zbaviti mne lidé nemohou. Jestliže úvahou o mých vnitřních náklonnostech podaří se mi je lépe uspořádati a napravití zlo, které může v nich zůstati, má rozjímání nebudou zcela zbytečná, a ač nejsem již na zemi k ničemu, přece nepromarním svých posledních dnů. Chvilky mých denních procházek byly často prosyceny čarovnými pozorováními a litují, že jsem na ně ztratil vzpomínku. Upevním psaním pozorování, jež mne ještě mohou napadnouti; kdykoli je budu znovu pročitati, způsobí mi nový požitek. Zapomenu na svá neštěstí, na své pronásledovatele, potupu, když si pomyslím na cenu, jakou si mé srdce zasloužilo.

Tyto listy budou vlastně jen beztvarym deníkem mých dumek. Bude se v nich hojně jednati o mně,

poněvadž samotář, který uvažuje, zaměstnává se nezbytně mnoho sebou samým. Ostatně uplatní se v ní stejně všechny cizí myšlenky, které mi procházejí hlavou, když se procházím. Řeknu, co jsem si myslil, zcela tak, jak se mi to událo a poněkud též se spojitostí, jakou měly myšlenky předešlého dne se dnem následujícím. Ale bude proto vyplývati vždy nové poznání mé přirozenosti a povahy z poznání mých citův a myšlenek, jež jsou každodenní pastvou mému duchu ve zvláštním stavu, v němž se ocitám. Tyto listy mohou tedy býti považovány za dodatek mých *Konfesí*; ale nedávám jim již tohoto názvu, cítě, že již nemohu říci nic, co by mohlo si jej zasloužiti. Mé srdce očistilo se ve zkušebním kalichu protivenství a stěží shledávám v něm, když pečlivě zkoumám, nějaký zbytek trestuhodné náklonnosti. Z čeho bych se ještě měl zpovídati, když všechny pozemské city jsou z něho vyrvány? Nemohu se již více chváliti než kárati: v budoucnosti jsem bezvýznamný mezi lidmi, a toť vše, čím mohu býti, nemaje k nim již skutečného vztahu, opravdové družnosti. Nemoha již vykonávati žádného dobra, které by se neobrátilo ve zlo, nemoha již jednati, abych při tom neškodil bližnímu nebo sobě samému, pojal jsem za jedinou svou povinnost odříkání a plním ji, seč jsem. Ale v této nečinnosti tělesné jest má duše ještě činná, vytváří ještě city, myšlenky a její vnitřní a mravní život jako by ještě vzrostl odúmrtím všeho pozemského a časového zájmu. Mé tělo jest mi již jen přehradou, překážkou a předem vybavuji se z něho, pokud mohu.

Tak zvláštní situace jistě zasluhuje, aby byla prozkoumána a popsána a tomuto zkoumání věnuji poslední své volné chvíle. Abych to úspěšně provedl, bylo by třeba postupovati v pořádku a metodicky;

jsem však této práce neschopen, ba oddálila by mne od mého cíle, kterýžto jest všímati si modifikací mé duše a jejich působnosti. Provedu v jistém ohledu na sobě zkoumání, která vykonávají přírodozpytci s ovzduším, aby poznali jeho každodenní stav. Přiložím tlakoměr ke své duši, a zkoumání jí, jsouce dobře vedena a dlouho opakována, mohla by mi poskytnouti výsledky tak jisté, jako jsou výsledky jejich. Nerozšiřuji však až potud svého podniku. Spokojím se, že provedu záznam těchto zkoumání, aniž pokusím se uvésti je v systém. Konám tentýž podnik jako Montaigne, ale za účelem zcela opačným účelu jeho: neboť on psal své *Eseje* pouze pro ostatní, a já píši své dumy jen pro sebe. Jestliže ve dnech svého největšího stáří, až blížiti se bude doba odchodu, zůstanu, jak doufám, v téměř rozpoložení, v němž jsem nyní, četba jich připomene mi slast, již zakouším píše je, a obrozujíc tak pro mne minulost, zdvojnásobí takořka mou existenci. Nedbaje lidí, dovedu ještě okoušeti kouzla společnosti a vetchý budu žíti v jiném věku, jako bych žil s přítelem méně starým.

Psal jsem své první *Konfese* a *Rozmluvy* ve stálé starosti, jak je vyrvati dravým rukám mých pronásledovatelů, abych je předal, bylo-li by to možno, jiným pokolením. Pro tento spis nemučí mě již týž nepokoj; vím, že by byl zbytečný, a touha býti lidem lépe znám, vyhasnuvši v mém srdci, zanechává v něm jen hlubokou lhostejnost k osudu i mých pravých spisův i pomníků mé nevinnosti, které byly již snad navždy zničeny. Ať kdokoli slídí po tom, co dělám, ať se zneklidňuje těmito listy, ať se jich zmocní, ať je potlačí, padělá, to vše jest mi příště jedno. Ani jich netajím ani neukazuji. Budou-li mi za mého života odňaty, nebude mi odňata ani radost, že jsem je psal, ani vzpomínka

na jejich obsah ani samotářské rozjímání, jichž jsou plodem a jejichž zdroj může zaniknouti jen s mou duší. Kdybych byl dovedl již od svých prvních pohrom nevzpírat se svému osudu a chápati se úkolu, kterého chápu se dnes, všechna úsilí lidská, všechny jejich děsné pletichy byly by zůstaly na mne bez účinku, a oni nebyli by mohli kaliti můj klid žádným svým úkladem, jako nemohou ho kaliti budoucně žádným svým úspěchem; ať těší se podle libosti z mé potupy, nezabrání mi těšiti se ze své nevinnosti a ukončiti dny své v pokoji proti jejich vůli.

PROCHÁZKA DRUHÁ

Pojav tedy plán popsati obvyklý stav své duše v nejzvláštnějším postavení, v němž se kdy smrtelník může ocitnouti, neviděl jsem prostšího, jistějšího způsobu, abych provedl tento podnik, než vésti věrný záznam svých samotářských procházek a dum, jež je vyplňují, když nechám si hlavu prostou úplně starostí a myšlenky nechám jíti bez odporu a ostychu jejich spádem. Tyto hodiny samoty a rozjímání jsou z celého dne jediné, kdy jsem úplně sebou a svým, bez roztěkávání, bez překážky, a kdy mohu říci opravdově to, co chtěla příroda.

Brzy ucítil jsem, že příliš pozdě provedl jsem tento záměr. Má obraznost, méně již živá, nerozněcuje se již jako dříve při pohledu na předmět, jenž ji oživuje; opojují se méně šílenstvím snění; jest více vzpomínání nežli tvoření v tom, co napříště ona plodí; vlašná ochablost vysiluje všechny mé schopnosti; duch života uhasíná ve mně postupně; má duše vznáší se jen s námahou ze své vetché schránky a nebýti naděje ve stav, ve který doufám, protože cítím, že mám na to právo, existoval bych již jen vzpomínkami: takto abych uvažoval před svým sklonkem o sobě samém, musím vrátiti se aspoň o několik let v dobu, kdy ztrácje všechny vezdejší tužby a nenalézaje již potravu pro své srdce na zemi, zvykal jsem si pomalu živiti je svou vlastní podstatou a hledati veškeru pastvu pro ně v sobě.

Tento prostředek, na který jsem přišel příliš pozdě, stal se tak plodným, že brzy dostačil, aby mne odškodnil za vše. Zvyk vraceti se v sebe sama způsobil,

že ztratil jsem konečně pocit a téměř vzpomínku na své strasti. Zvěděl jsem takto vlastní zkušeností, že pramen pravého štěstí jest v nás, a že není v moci lidí udělati opravdově bídným toho, který dovede chtít býti šťasten. Již čtyři nebo pět let zakouším trvale tyto vnitřní rozkoše, které nalézají v rozjímání duše milující a mírné. Tato vytržení, tyto extáze, které někdy jsem pociťoval procházeje se tak sám a sám, byly požitky, za které jsem měl děkovati svým pronásledovatelům: bez nich nebyl bych nikdy našel ani nepoznal pokladů, které jsem nosil v sobě samém. Uprostřed tolika bohatství, jak vésti věrný o nich záznam? Chtěje si připamatovati tolik sladkých dum, místo abych je byl vypisoval, upadal jsem znovu do nich. Toť stav, který přivádí vzpomínka naň, a který bychom přestali brzy znáti, kdybychom přestali jej cítiti.

Zakusil jsem dobře tento účinek na procházkách, které následovaly po plánu, napsati pokračování mých *Konfesí*, zvláště na oné, o níž chci promluvit a na které nepředvídaná nehoda přetrhla nit mých myšlenek a dala jim na nějaký čas jiný běh.

Ve čtvrtek 24. října 1776 šel jsem po obědě po boulevardech až k ulici Chemin-Vert, kterou přicházel jsem k návrší Menilmontantskému, a odtud, dávaje se pěšinkami přes vinice a louky, přecházel jsem až k Charonne, půvabné to krajině, která odděluje tyto dvě vesnice; potom udělal jsem okliku, abych se vrátil týmiž lukami po jiné cestě. Kochal jsem se probíhaje jimi s oním potěšením a zájmem, který vždy vzbuzovaly ve mně příjemné krajiny, a zastavuje se někdy, abych určil rostliny v zeleni. Zpozoroval jsem dvě, které jsem vídal dosti zřídka v okolí Paříže a které jsem nalézal velmi hojně v tomto obvodu. Jedna jest *Picris hieracioides*, z čeledi složnokvětých; a druhá *Bupleurum falcatum*, z

čeledi okoličnatých. Tento objev mne potěšil a bavil velmi dlouho a byl dovršen objevem rostliny ještě vzácnější zvláště v krajině vyvýšené, totiž, *Cerastium aquaticum*, kterou, přes nehodu, která mne stihla téhož dne, našel jsem zase v knize, kterou jsem měl při sobě a umístil jsem ve svém herbáři.

Konečně, probav dopodrobna několik jiných rostlin, které jsem viděl ještě ve květu, a pohled na něž a výpočet (který mi byl běžný) vzbuzovaly ve mně přece stále potěšení, nechal jsem znenáhla těchto drobných pozorování, abych se oddal dojmu neméně příjemnému, ale tklivějšímu, kterým na mne působil souhrn toho všeho. Již několik dní bylo po vinobraní; výletníci z města se již vzdělili, rolníci rovněž opustili pole, až na zimní práce. Krajina, ještě zelená a smavá, ale částečně zbavená listí, téměř již pustá, skýtala všude obraz samoty a blížící se zimy. Z jejího vzezření vyplývala směsice dojmu sladkého a smutného, příliš podobného mému stáří a mému osudu, abych ho na sebe nevztahoval. Viděl jsem se na sklonku života nevinného a nešťastného s duší ještě plnou vřelých citů, s duchem ještě zdobeným několika květy, ale povadlými již smutkem a sežehlými od protivenství. Sám a opuštěn, cítil jsem přicházeči chlad prvních mrazů a má vyprahlá obrazotvornost nezalidňovala již mé samoty bytostmi tvořenými podle mého srdce. Říkal jsem si vzdychaje: „Co jsem zde udělal? Byl jsem stvořen, abych žil, a umírám, aniž jsem žil. Alespoň nebylo to mou vinou, a přinesu tvůrci své bytosti, když ne obět dobrých skutků, které mi nebylo dopřáno vykonati, tož alespoň desátek zmařených dobrých úmyslů, citů zdravých, ale bezvýsledných, i trpělivosti osvědčené v pohrdání lidí.“ Byl jsem dojat těmito úvahami, probíral jsem opět dojem své duše od svého mládí i za zralého

svého věku, i od té doby, co mne vyhostili z lidské společnosti, i po dobu dlouhého ústraní, ve kterém mám dovršiti své dny. Vracel jsem se se zalíbením ke všem vzruchům svého srdce, k jeho náklonnostem tak něžným, ale tak slepým, k myšlenkám méně smutným než útěšným, kterými můj duch se živil od několika let, a chystal jsem se připomenouti si je dostatečně, abych je mohl vypsati, s radostí skoro rovnou té, kterou jsem zakusil, oddávaje se jim. Mé odpoledne minulo v těchto klidných rozjímáních a vracel jsem se jsa velmi spokojen se svým dnem, když uprostřed svého snění byl jsem z něho vytržen nehodou, kterou mi zbývá ještě vyprávěti.

Sestupoval jsem o šesté hodině s Menilmontantu, téměř naproti Galant-Jardinier, když lidé, kteří kráčeli přede mnou, náhle z čista jasna se rozestoupili a já užřel jsem řítiti se na mne velikého dánského psa, který, vrhaje se vší silou před kočárem, neměl ani kdy zadržeti svého běhu nebo vyhnouti se, když mne zpozoroval. Usoudil jsem, že jediným prostředkem vyhnouti se tomu, abych nebyl sražen k zemi, jest udělati veliký skok, tak, aby pes proletěl pode mnou, zatím co já bych byl ve vzduchu. Tato myšlenka rychlejší blesku, které jsem neměl kdy ani promysleti ani provésti, byla poslední před mou nehodou. Necítil jsem ni rány, ni pádu, ani nic z toho, co následovalo, až do okamžiku, kdy jsem přišel zase k sobě.

Byla skoro noc, když jsem nabyl zase vědomí. Spočíval jsem v náručí tří neb čtyř mladých lidí, kteří mi vypravovali, co se mi právě přihodilo. Dánský pes nemoha zadržeti svého skoku, vrhl se na obě mé nohy a naraziv na mne svou hmotou i rychlostí, převalil mně hlavou dolů; hořejší čelist, nesoucí celou váhu mého těla, udeřila na velmi hrbolaté dláždění a pád byl

tím prudčí, protože to bylo na svahu a má hlava byla níže než mé nohy. Kočár, ke kterému pes náležel, jel bezprostředně za ním, a byl by přejel mé tělo, kdyby kočí nebyl v okamžiku zadržel koní.

To jsem se dověděl z vypravování těch, kteří mne zdvihli a kteří mne podpírali ještě, když jsem přišel zase k sobě. Stav, ve kterém jsem se ocitl v tomto okamžiku, jest příliš zvláštní, abych zde nepodal jeho popis.

Blížila se noc. Zpozoroval jsem nebe, několik hvězd a trochu zeleně. Tento první vjem byl rozkošným okamžikem. Věděl jsem stále ještě o sobě jen tím. Rodil jsem se tohoto okamžiku životu a zdálo se mi, že naplňuji svou lehounkou bytostí všechny předměty, které pozoruji. Jsa zcela zaujat pro přítomný okamžik, nevzpomínal jsem na nic; neměl jsem určitého vědomí o své osobě, neměl jsem nejmenší potuchy o tom, co mne právě potkalo; nevěděl jsem ani kdo jsem, ani kde jsem; necítil jsem ani bolesti, ani bázně, ani nepokoje. Viděl jsem téci svou krev, jako bych viděl téci potůček, nepomýšleje ani, že tato krev mně nějak náleží. Cítil jsem v celé své bytosti úchvatný klid, ke kterému, kdykoli si na to vzpomenu, nenalézám ničeho přirovnatelného při vši účinnosti poznaných rozkoší.

Ptali se mne, kde bydlím; bylo mi nemožno to říci. Ptal jsem se, kde jsem; řekli mi na Haute-Borne, bylo to, jako by mi byli řekli na hoře Atlasu. Bylo třeba ptáti se postupně na zemi, město a na čtvrt, kde jsem byl; a ještě ani to nemohlo stačiti, abych se vyznal; bylo mi třeba přejíti odsud až na boulevard, abych si připamatoval své obydlí a své jméno. Jistý pán, kterého jsem neznal a který mne laskavě nějakou chvíli vyprovázel, když zvěděl, že bydlím tak daleko, radil mi vzíti si u Templu kočár, který by mne dovezl domů. Kráčel jsem zcela dobře, zcela pohodlně, necítě ani

bolesti, ni rány, ačkoli plival jsem stále dosti krve. Ale tělem probíhal mi ledový mráz, který způsoboval mi velmi nepohodlné jektání vytlučení zubů. Přišed k Templu, pomyslíl jsem si, kdyžtž kráčím bez námahy, že jest lépe pokračovati takto v cestě pěšky, než vystaviti se nebezpečí, umřiti zimou v drožce. Urazil jsem takto polovinu cesty, která jest od Templu k ulici Platrière, kráčeje bez námahy, vyhýbaje se překážkám, povozům a ubíraje se svou cestou tak dobře, jako bych byl mohl činiti za úplného zdraví. Přijdu, otevru tajný závěr, který dali přidělati na domovní vrata, vystupuji po schodech po tmě a vstoupím konečně domů bez jiné nehody kromě pádu a jeho následků, kterých jsem ještě ani tehdy nepozoroval.

Výkřiky mé ženy, když mne uzřela, upozornily mne, že jsem více pohmožděn, nežli jsem si myslel. Ztrávil jsem noc, neznaje ještě a necítě své bolesti. Poslyšte tedy, co jsem cítil a poznal nazítří: měl jsem hořejší ret uvnitř proražen až k nosu; vně kůže lépe jej ochránila a bránila úplnému jeho odloučení. Čtyři zuby vraženy do hořejší dásně, celá část obličejce, která ji pokrývá, velmi oteklá a rozdrásaná, pravý palec vymknutý a velmi naběhlý, levý palec vážně zraněný, levé rámě vymknuté a rovněž oteklé, levé koleno, kterému silné a bolestné pohmoždění bránilo ohýbati se. Ale při všech těchto pohmožděninách žádná zlomenina, ani dokonce jediný zub, štěstí, které hraničí se zázrakem při takovém pádu, jako tento.

Zde jest podáno zcela věrně vypravování mé nehody. Za několik dní tato příhoda rozšířila se po Paříži tak změněná a překroucená, že bylo nemožno něco na ní rozeznati. Mohl jsem už dříve počítati s touto metamorfózou; ale přidali k ní tolik podivných okolností, tolik temných slov a průpovědí

ji doprovázelo, povídali mi to s tak směšně důvěrným obličejem, že všechna tato tajemství mne znepokojila. Nenáviděl jsem vždy temnot; vnukají mi přirozeně děs, kterého asi nezmenšily temnoty, jimiž mne tolik roků obklopovali. Mezi všemi zvláštnostmi oné doby zaznamenávám jen jednu, která však dostačí, aby dala usouditi o ostatních.

Pan Lenoir, se kterým jsem se před tím nikdy neznal, poslal svého sekretáře, aby se poptal po mém stavu a aby mi činil neustále nabídky služby, které se mně nezdály v těchto okolnostech příliš užitečné pro mou úlevu. Jeho sekretář nepřestával na mne doléhati, aby mne překonal svými nabídkami, až mi řekl, jestliže nevěřím jemu, že mohu přímo psáti panu Lenoirovi. Tento veliký nátlak a vzezření důvěry, které s ním spojoval, ukázaly mi, že vězí pod tím vším nějaké tajemství, které jsem se marně snažil proniknouti. Nebylo třeba toho tolik, abych byl poděšen, zvláště ve stavu zmítání, do něhož přivedla mou hlavu nehoda a horečka, která se k ní připojila. Oddával jsem se tisícerým nepokojným a smutným domněnkám, dělal jsem si o všem tom, co se dělo okolo mne, vysvětlivky, které označovaly spíše horečné třestění, než chladnokrevnost muže, který nemá již o nic zájmu.

Nakonec ještě jiná událost rozbouřila můj klid. Paní d'Ormy vyhledávala mne již několik let, aniž jsem mohl uhodnouti proč. Dojemné dárky, hojné, zbytečné a nezábavné návštěvy poukazovaly mi dosti na tajný cíl toho všeho, ale neprojevovaly mi ho. Mluvila se mnou o románu, který chce složit, aby jej věnovala královně. Řekl jsem jí, co si myslím o spisovatelkách. Vyrozuměla mne, že tento plán má za účel opětné získání jejího jmění, pro něž potřebuje protekce; nemohl jsem na to nic odpovědět. Řekla mi po tom, že nemohši dosíci

přístupu ke královně, byla nucena odevzdati knihu veřejnosti. Nyní již neběží jí o to, abych jí dával rady, o něž mne žádala a kterými by se nebyla řídila. Povíдалa mi, že mi dříve ukáže rukopis. Prosil jsem jí, aby s tím nic nedělala, a ona toho tedy nechala.

Jednoho krásného dne, když jsem se pozdravoval, dostal jsem od ní tuto knihu již úplně vytištěnu a dokonce svázanu, a uzřel jsem v předmluvě o sobě tolik nehorázné chvály, tak nevkusně slátané, s takovou přepjatostí, že jsem byl tím nepříjemně dotčen. Odporné lichocení, které z ní číselo, nespojilo se nikdy s upřímností; mé srdce nedá se nikdy tímto zmýlit.

Za několik dní navštívila mne paní d'Orмой se svou dcerou. Ozámila mi, že její kniha způsobuje největší rozruch pro poznámku, která jej zjednává: sotva jsem si všiml této poznámky, když prolistoval jsem tento román. Přečetl jsem ji znovu po odchodu paní d'Orмой. Zkoumal jsem její uspořádání; domníval jsem se, že nalézám v ní pohnutku jejich návštěv, jejího lichocení, nehorázné chvály v její předmluvě; a soudil jsem, že vše toto nemá jiného účelu, než nakloniti veřejnost k tomu, aby mi připisovala tu poznámku, a proto i hanu, kterou může uvaliti na jejího původce, v okolnostech, za kterých byla uveřejněna.

Neměl jsem prostředky zahladiti tuto pověst, rozruch a dojem, který mohla způsobiti; a vše, co záleželo na mně, bylo, abych jí neudržel, trpě pokračování ješitných a honosných návštěv paní d'Orмой a její dcery. Pročež napsal jsem matce takovýto lístek:

„Rousseau, nepřijímaje žádného spisovatele, děkuje paní d'Orмой za její laskavost a prosí ji, aby ho nepoctívala nadále svými návštěvami.“

Odpověděla mi dopisem slušným ve formě,

ale obratným, jako všechny dopisy, které se píše v podobném případě. Vrazil jsem prý barbarsky dýku do jejího citlivého srdce, a mám prý věřiti, podle znění jejího dopisu, že chovajíc pro mne city tak vřelé a opravdové, nesnese této roztržky, aby z toho nezemřela. Pročež upřímnost a otevřenost ve všech věcech jsou nejhroznějšími zločiny na světě; a zdál bych se svým vrstevníkům zlý a krutý, i kdybych neměl v jejich očích jiného zločinu, než že nejsem falešný a podlý jako oni.

Byl jsem zatím již několikrát venku, a procházel jsem se dokonce dosti často v Tuileriích, když uzřel jsem podle údivu těch, kteří mne potkávali, že koluje o mně ještě nějaká novinka, o které nevím. Dověděl jsem se konečně, že koluje všeobecná pověst, že jsem mrtev po svém pádu; a tato pověst rozšířila se tak rychle a tak houževnatě, že více než čtrnáct dní potom, co byl jsem o tom zpraven, mluvilo se o tom u dvora, jako o věci jisté. *Courrier d'Avignon* podle toho, co si o mně neobtěžovali napsati, sděluje tuto šťastnou novinu, neopomenul předbíhati při této příležitosti dávkou pohany a spílání, které připravuje se mé posmrtné památce v podobě pohřební řeči.

Tato novina byla doprovázena okolností ještě zvláštnější, o níž jsem se náhodou dověděl a o níž nemohl jsem zvědět žádné podrobnosti. V témž čase totiž byla zahájena subscripce na vytištění rukopisů, které u mne najdou. Porozuměl jsem tím, že mají pohotově sbírku spisů narychlo vyrobených, aby je připsali mně hned po mé smrti: neboť mysliti, že otisknou věrně některý z nich, který by mohli opravdu nalézt, byla hloupost, která nemohla připadnouti na mysl člověku rozumnému, o čemž mne patnáctiletá zkušenost až příliš dobře poučila.

Tyto poznámky učiněné ráz na ráz a doprovázené

množstvím jiných, které nebyly méně překvapující, zastrašily opět moji obrazotvornost, o které jsem se domníval, že jest umrtvena; a tyto husté tmy, které rozprostíraly se bez ustání okolo mne, roznítily znovu všechny děs, který přirozeně vnukají. Byl jsem znaven tímto tisícovým vysvětlováním a úsilím porozuměti tajemstvím, která se stala pro mne nevysvětlitelnými. Jediný pevný můj výsledek tolika záhad bylo potvrzení všech mých předešlých závěrů, totiž, že když osud mé osoby i mého jména byl rozhodnut souhlasně celou přítomnou generací, žádné mé úsilí nemůže mne od něho odvrátiti, poněvadž jest mi holou nemožností předati závět jiným věkům, aniž bych jí nedal projíti v tomto věku rukama zaujatýma pro její zničení.

Ale tentokrát šel jsem dále. Nahromadění tolika nahodilých okolností, povýšení všech mých nejkřutějších nepřátel, podporované takořka štěstěnou, když všichni ti, kdož řídí stát, když všichni ti, kdož řídí veřejné mínění, všichni státní úředníci, všichni vážení lidé jsou odděleni jakoby trieurem mezi ty, kdož proti mně chovají tajnou nenávisť, aby přispěli ke společnému spiknutí, tato všeobecná shoda jest příliš neobyčejná, aby byla čistě nahodilá. Jediný člověk, který by se zdráhal býti spoluúčastníkem spiknutí, jediná událost, která by se tomu přičila, jediná nepředvídaná okolnost, která by tomu zabraňovala, stačila, abych ji zneuznal. Ale veškery vůle, všechny sudby, štěstěna a všechny obraty utvrdily dílo lidské; shoda tak nápadná, která hraničí se zázrakem, nemůže mne nechati v pochybnostech, že její úplný úspěch jest psán ve věčných ustanoveních. Spousty jednotlivých pozorování ať již v minulosti, ať již v přítomnosti, utvrzují mne tolik v tomto mínění, že nemohu se ubrániti pokládati budoucně za jedno z těch tajemství

Nebes, nevyzpytatelných rozumu lidskému, totéž dílo, na které díval jsem se až dosud jen jako na plod zloby lidské.

Tato myšlenka daleka jsouc toho, aby mi byla krutá a srdcelomná, potěšuje mne, uklidňuje a napomáhá v mé odevzdanosti. Nejdu tak daleko jako sv. Augustin, který by se byl těšil, že jest odsouzen, kdyby to bylo bývalo vůlí Boží: má odevzdanost pochází z pramene méně nezištného, jest pravda, ale neméně čistého a důstojnějšího podle mého soudu dokonalé bytosti, jíž se kořím.

Bůh jest spravedliv; chce, abych trpěl, a ví, že jsem nevinen. Hle, toť důvod mé důvěry: mé srdce a můj rozum volají na mne, že mne nezklame. Nechme tedy jednati lidi i osud; učme se trpěti bez reptání: vše nakonec vrátí se ve svůj řád a obrat můj dostaví se dříve nebo později.